

УДК (338.49 + 504): 338.439.02

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ РОЗБУДОВИ
ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ**

Рассадникова С.І.

Розроблено теоретичні засади та організаційно-методичне оснащення запровадження програмно-цільових підходів як інструментальної складової організаційно-методичної бази розбудови інноваційної моделі екологічної інфраструктури на регіональному рівнях організації природокористування. Запропоновано Макет типового проекту середньострокової регіональної програми розбудови екологічної інфраструктури для формування регіональної системи екологічної інфраструктури.

Постановка проблеми. Розбудова і розвиток екологічної інфраструктури є одним з найважливіших системних факторів підвищення рівня ефективності природокористування, ефективного функціонування економіки та комфортної життєдіяльності населення, підвищення конкурентоспроможності економіки, національної безпеки регіону та переходу його на траєкторію сталого розвитку.

Перехід регіональної економіки до реалізації принципів концепції сталого розвитку і створення основних засад формування «зеленої» економіки потребує формування сучасної системи екологічної інфраструктури в регіонах.

Стан екологічної інфраструктури відноситься до кризового у більшості регіонів України та характерною відмінністю є структурна неадекватність сучасним вимогам і ресурсно-екологічним загрозам, недостатньо відтворювальна потужність. Характерні риси сучасного стану екологічної інфраструктури як один із вагомих факторів впливу зумовило погіршення екологічних складових функціонування національної економіки, значні економічні, соціальні і екологічні збитки внаслідок забруднення довкілля, зниження біорізноманіття, посилення дефіциту і обмеженості природних ресурсів, ресурсів якісної питної води.

Надзвичайно складним є питання накопичення, захоронення та утилізація відходів, деградація екосистем та знищення біорізноманіття. Гострою природоохоронною проблемою залишається поводження з побутовими відходами. Більшість діючих сміттєзвалищ, які відносяться до техніко-технологічної та технічної екологічної інфраструктури, не відповідають нормам екологічної безпеки та перевантажені.

Вагомим рішенням складних екологічних проблем в сучасних умовах стає запровадження програмно-цільових методів для планування і реалізації формування екологічної інфраструктури на регіональному рівні

природокористування. Розроблення середньострокової регіональної програми розбудови екологічної інфраструктури обумовлено об'єктивною необхідністю створення екологічної інфраструктури для забезпечення досягнення ресурсно-екологічної безпеки і сталого розвитку регіонів і є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науці і практики у розвинених країнах світу проблематика розвитку та функціонування екологічної інфраструктури знаходиться у центрі уваги та відноситься до актуальних проблем сьогодення. У вітчизняних наукових дослідженнях екологічна інфраструктура як предмет поглибленого вивчення не зайняла достойного місця та не розкрита у теоретичній і практичній площині. Дослідженням проблем розбудови екологічної інфраструктури в умовах екологічної кризи присвячений цілий ряд публікацій Харічкова С.К., Мартиенко А.І., Воробйової О.А., Рассадникової С.І. [1-8] та інших науковців.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Відсутність комплексних та системних досліджень екологічної інфраструктури викликає потребу розроблення концептуальних основ та нормативно-методичного оснащення запровадження програмно-цільових підходів як інструментальної складової організаційно-методичної бази розбудови інноваційної моделі екологічної інфраструктури на регіональному рівнях організації природокористування в Україні.

Задоволення потреб суспільства шляхом реалізації суспільно значущих проектів по розбудові і формуванню екологічної інфраструктури, здатне забезпечити підґрунтя для досягненню екологозбалансованого природокористування і еколого безпечного соціально-економічного розвитку певного регіону, сектора економіки, екологічного благополуччя нації.

Мета і завдання статті. Мета статті — теоретичне обґрунтування та запровадження організаційно-методичних засад розробки середньострокової регіональної програми розбудови екологічної інфраструктури. Досягнення поставлених цілей дослідження потребує рішення наступних задач: розкриття сутності та мети середньострокової регіональної програми розбудови екологічної інфраструктури, визначення основних проблем, на які спрямована запропонована програма, обґрунтування шляхів і засобів розв'язання проблеми, напрямів діяльності та заходів програми, виявлення очікуваних результати від застосування програмно-цільових методів до розбудови екологічної інфраструктури в регіоні та її реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологічна інфраструктура складається з комплексу об'єктів, територій, мереж і систем природного та антропогенного походження, які забезпечують охорону, відтворення, захист, збереження навколишнього природного середовища і природних ресурсів, надає незамінні послуги екологічного походження суспільству. Стан екологічної інфраструктури відноситься до кризового та відрізняється структурою неадекватністю сучасним вимогам

і ресурсно-екологічним загрозам. Тому до проблеми екологічної інфраструктури необхідно дбайливе ставлення та прискіплива увага суспільства і регіональних органів влади.

Згідно з системно-функціональним підходом виділені ієрархічно систематизовані функціональні складові сучасної інноваційної моделі екологічної інфраструктури: «політико-правову», інституційну, інструментальну, природно-техногенну, інформаційно-аналітичну, публічну, техніко-технологічну.

Природно-техногенна екологічна інфраструктура - це території та об'єкти, які не залучені в інтенсивний господарський обіг і зберігають природний стан (об'єкти) природного походження. Характеристика стану природно-техногенних об'єктів екоінфраструктури в регіонах Українського Причорномор'я представлена у таблиці 1.

Таблиця 1

Характеристика природно-техногенних об'єктів екоінфраструктури як складових структурних елементів екологічної мережі Одеський, Миколаївській, Херсонській областях

Основні елементи екологічної мережі	Одеська область, площа, тис. га	Миколаївська область, площа, тис. га	Херсонська область, площа, тис. га
Загальна площа, тис. га	3331,295	2458,515	2846,1
Загальна площа екомережі, тис. га	1161,225	0,44857	987,62
Складові структурних елементів екологічної мережі У тому числі:			
Об'єкти ПЗФ	154,5	2,434	272,7
Водно-болотні угіддя	226,3	----	345,23
Відкриті заболочені землі	72,077	----	29,8
Водоохоронні Зони*	-----	-----	-----
Прибережні-захисні Смуги	16,715	-----	29,082
Ліси та інші лісокриті площі	223,79	122,06	151,5
Курортні та лікувально-оздоровчі території	0,7	0,116	0,4
Рекреаційні території	2,4	0,7	1,9
Землі під консервацією	----	-----	-----
Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним	34,603	31,78	113,5
Пасовища, сіножаті	431,14	271,258	166,1
Радіоактивно забруднені землі, що не використовуються в господарстві	-----	-----	-----

Вони покликані забезпечити баланс площ природних і антропогенних перетворених територій, формує екологічну стабільність природного розвитку регіону (ділянки лісу, річки і їх витoki, озера, окремі гаї, виражені позитивні і негативні форми рельєфу та інше). Природно-техногенна екологічна інфраструктура включає території та об'єкти природно-заповідного фонду. Для збереження і збагачення біорізноманіття в регіонах України обов'язково за оцінками експертів потрібно збільшити природно-заповідний фонд.

Як свідчать вітчизняні і зарубіжні експерти, використання програмних методів щодо розбудови національної системи екологічної інфраструктури є найбільш ваговим концептуальним і методичним підходом.

Мета Програми є системна розбудова екологічної інфраструктури в регіонах, розвиток діючих елементів з використання інноваційних підходів та створення відсутніх ланок регіональної екологічної інфраструктури відповідаючи сучасним тенденціям і глобальним викликам, які забезпечують умови для підтримання збалансованого розвитку природного середовища, збереження середовища життя людини, відтворення, збереження й примноження природних ресурсів.

Екологічна інфраструктура як комплекс спеціалізованих підприємств та установ, окремих природоохоронних об'єктів, інженерних споруд і комунікацій, а також структурно-функціональних елементів виробничо – технологічних систем і об'єктів соціального призначення гарантує безпечні і екологічно сприятливі умови для функціонування і розвитку регіону, гармонізації на конкретній території соціально-економічних, екологічних, соціальних, гуманітарних складових регіонального розвитку та інтересів усіх його суб'єктів.

Регіональної програми розбудови екологічної інфраструктури – комплекс, взаємопов'язаних завдань та заходів довготривалого характеру, які спрямовані на досягнення визначених цілей регіонального розвитку та збалансованого природокористування, забезпечення високого рівня якості життя людини незалежно від місця її проживання, що готується та затверджується у встановленому законодавством порядку та реалізовується через проекти розбудови екологічної інфраструктури та складові регіональних проектів, об'єднані спільною метою.

Програма передбачає комплекс невідкладних природоохоронних, природо відтворюючих заходів по розбудови екологічної інфраструктури, забезпечення ресурсно-екологічної безпеки в регіоні, на господарських об'єктах, населених пунктах, які здатні вирішувати найгостріші екологічні проблеми регіону, стабілізувати екологічну ситуацію, покращити якість життя і добробут населення.

Розвиток екологічної інфраструктури може здійснюватися за такими варіантами:

Збереження існуючого підходу до екологічної інфраструктури призведе до поглиблення проблем у сфері формування екологічної інфраструктури, природоохоронної, природо відтворюючої діяльності

та подальшої деформації структури регіональної економіки. Незмінність сучасних умов вирішення проблеми розвитку екологічної інфраструктури призведе до подальшого занепаду функціонування екологічної інфраструктури, інституціональної інфраструктури, забрудненості навколишнього середовища та підвищення рівня екологічних ризиків, порушення екологічної рівноваги та економічних втрат внаслідок визначеного варіанту програми.

Оптимальним варіантом для формування екологічної інфраструктури є створення правових, фінансових та організаційних умов для розбудови сукупності видів екологічної інфраструктури, формування екологічно збалансованого природокористування, підвищення рівня біорізноманіття навколишнього природного середовища, якісного середовища проживання людей та розвитку партнерства держави, бізнесу, територіальних громад. Це дасть змогу розв'язати більшість екологічних проблем, сприятиме швидкому подоланню технологічного відставання вітчизняної інфраструктури від світових економічних лідерів в умовах обмеженості бюджетних ресурсів.

Програма виконується шляхом здійснення заходів щодо:

- створення єдиної системи заходів по розбудові екологічної інфраструктури, створення інституційного середовища та умов для її реалізації;
- реалізація суспільно значущих проєктів;
- залучення приватного капіталу у соціально значущі, під час капіталомісткі, неприбуткові або малоприбуткові об'єкти екологічної інфраструктури;
- визначення пріоритетних напрямів і дієвих механізмів розбудови екологічної інфраструктури, попередження можливих негативних природно-техногенних наслідків та покращення стану довкілля;
- координація зусиль і консолідації ресурсів по розбудові і формуванню екологічної інфраструктури
- інтеграція політики формування екологічної інфраструктури із стратегією екологічної політики держави та стратегією соціально-економічного (сталого) розвитку країни;
- удосконалення правового режиму водоохоронних зон і прибережних смуг водних об'єктів, зокрема в Одеській та Миколаївській областях, створення та винесення в натуру прибережних і дотримання в них режиму господарювання;
- розроблення процедур та проведення ідентифікації та класифікації існуючих полігонів, проведення їх технічної оцінки, розроблення планів приведення у відповідність існуючих полігонів вимогам екологічної безпеки та європейським стандартам та ін.;
- розроблення та впровадження процедур моніторингу та контролю за офіційно створеними полігонами; процедур прийняття відходів на полігон для захоронення, розроблення процедури закриття полігонів;

- формування державної інформаційної інфраструктури шляхом створення загальної інформаційної мережі, що містить відомості стосовно суб'єктів та об'єктів екологічної інфраструктури, створення сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;

- розвиток механізмів державно-приватного партнерства по розбудові екологічної інфраструктури за участю регіональних органів влади, бізнесу, громадських організацій, науки;

- формування методологічної і методичної бази розбудови екологічної інфраструктури;

- імплантація економічного механізму державної підтримки та ефективної взаємодії з механізмами ринкового регулювання, надання непрямих бонусів та розроблення стимулів для впровадження заходів Програми;

- створення системи моніторингу та прогнозування стану довкілля, надзвичайних ситуацій, розвитку систему екологічної інфраструктури на основі постійно діючих центрального та регіональних координуючих органів;

- активізація інвестиційної діяльності, розвиток методів, форм та інструментів залучення інвестицій на засадах партнерських відносин.

Програма складається із напрямів діяльності і конкретних заходів щодо розбудови національної системи екологічної інфраструктури. Напрями програми визначаються наступні:

- розробка, методологічне і методичне забезпечення, проведення паспортизація об'єктів національної системи екологічної інфраструктури;

- розбудова національної системи політико-правової екологічної інфраструктури;

- розбудова національної системи інституційної екологічної інфраструктури;

- розбудова національної системи інструментальної екологічної інфраструктури;

- розбудова національної системи природно-техногенної та природної екологічної інфраструктури;

- розбудова національної системи інформаційно-аналітичної екологічної інфраструктур;

- розбудова національної системи публічної екологічної інфраструктури;

- розбудова національної системи техніко-технологічної та технічної екологічної інфраструктури.

Формування природно-техногенної і природної інфраструктури визначається одним з пріоритетних напрямів Програми, екологічної політики держави, його розглядають як природну основу екологічно збалансованого розвитку країни в цілому та окремих її регіонів, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, що забезпечує функціонування екосистем, підтримку галузей економіки та збереження довкілля, якість і рівень життя населення.

Провести паспортизацію об'єктів екологічної інфраструктури згідно з запропонованою систематизацією території України та здійснити перехід до регіонального рівня по складанню паспортів екологічної інфраструктури та адміністративних районів, населених пунктів (міст, селищ і сіл) на основі єдиної методологічної, методичної та статистичної бази.

Очікувані результати реалізації Програми

В результаті реалізація Програми потенційно можливі наступні наслідки:

- поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки;
- визначення шляхів розбудови та удосконалення екологічної інфраструктури регіонів України.
- поліпшення управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпеченню раціонального природокористування;
- оперативне реагування місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування на виникнення або загрозу виникнення надзвичайних ситуацій та належному контролю за поліпшенням екологічного стану регіонів України;
- зменшення забруднення та шкідливого впливу відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини за рахунок впровадження нових сучасних високоефективних методів обмеження утворення, організації їх збирання, зберігання, перевезення, утилізації та захоронення відповідно до сучасних вимог охорони довкілля;
- створення елементів інструментальної екологічної інфраструктури з надання інформаційної, консультаційної, маркетингової, фінансової та інших видів підтримки проведення і реалізації екологічної політики у регіоні, підприємствам;
- підвищення рівня життя населення, наближення його до державних соціальних стандартів та рівня розвинутих країн; оздоровлення природного середовища в області.

Виконання Програми дасть змогу:

- оптимізувати систему державного регулювання природоохоронної, ресурсозберігаючої, відтворувальної діяльності у регіоні;
- забезпечити розвиток мережі нових елементів екологічної інфраструктури та системно формувати екологічну інфраструктуру відповідачу реальним потребам суспільства по досягненню добробуту і якості життя населення;
- формування комплексної інформаційно-статистичної бази і мережі інформаційно-комунікаційних технологій, провести повну паспортизацію об'єктів екологічної інфраструктури;
- сприяти побудові інноваційної моделі природокористування, впровадження новітніх технічних, організаційних, технологічних, інституційних, управлінських рішень;

- вдосконалення економічного механізму природокористування, специфічних інструментів охорони, відтворення і досягнення ресурсно-екологічної безпеки.

Висновки і перспективи подальших наукових напрацювань у даному напрямку. Запропоновано «Макет типового проекту середньострокової регіональної програми розбудови екологічної інфраструктури», в якому виявлено основні проблеми, на розв'язання яких спрямована Програма та обґрунтування необхідності застосування програмного підходу до вирішення проблеми, запропоновано наукові рекомендації щодо шляхів і способів розв'язання проблеми екологічної інфраструктури в регіонах України; визначено мету, цілі і завдання програми, оптимальний варіанта розв'язання проблеми, напрями діяльності та заходи програми, очікувані результати від розробки програми.

Розробка типового макету середньострокової регіональної програми розбудови екологічної інфраструктури законодавчо регулюється прийнятим Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики до 2020 року», в якому сформульовані принципи державної екологічної політики, стратегічні цілі та завдання, основні механізми та інструменти її реалізації; Регіональними програми охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки; також відповідно Закону України «Про державні цільові програми» та в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів Постановою від 31 січня 2007 року №106 «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм».

Практична спрямованість отриманих результатів обумовлена можливістю використання Макету типового проекту середньострокової регіональної програми розбудови екологічної інфраструктури для формування регіональної системи екологічної інфраструктури шляхом запровадження програмних методів і розробки регіональної цільової економічної програми.

Література:

1. Воробйова О.А. Природно-заповідні території в складі екологічної інфраструктури: роль, функції, вектори розвитку /О.А. Воробйова // Економічні інновації. Випуск 48. Новітні підходи в економіці та управлінні природокористуванням. Збірник наукових праць. – Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2012. – С. 55-67.

2. Екологічна інфраструктура природокористування. Глосарій /[Н.М.Андрєєва, С.І.Рассадникова та інші]; Наук ред. д.е.н., проф.Харічков С.К. – Одеса: ІПРЕД НАН України. 2010. – 115 с.

3. Мартиенко А.И. Общепризнанная собственность на природные ресурсы как основа развития многообразных форм собственности в природопользовании / А.И. Мартиенко// Вісник Одеського національного

університету. - Науковий журнал. - Том 17. - Випуск 2. - 2012. - С. 147 - 157.

4. Рассадникова С.І. Пріоритетні напрями державно-приватного партнерства у розбудові екологічної інфраструктури // Економічні інновації. Випуск 48. Новітні підходи в економіці та управлінні природокористуванням. Збірник наукових праць. – Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2012. – С. 192-204

5. Рассадникова С.І. Потенціал становлення державно-приватного партнерства у формуванні екологічної інфраструктури в Україні// Економічні інновації. Випуск 47. Проблеми та сучасні зрушення в реальному секторі економіки. Збірник наукових праць. – Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2012. – С.247-257

6. Рассадникова С.І. Концептуальне обґрунтування державно-приватного партнерства в контексті формування інвестиційної привабливості об'єктів екологічної інфраструктури // Міжнародний науковий журнал «Механізм регулювання економіки». – 2012. - № 2. – С. 176 - 186

7. Сучасні тенденції формування екологічної інфраструктури природокористування: монографія //Харічков С.К., Купінець Л.Є., Рассадникова С.І. та ін.; під ред. С.К. Харічкова; НАН України, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень. – Одеса, 2012. – 375 с.

8. Харічков С.К. Модернізація екологічної інфраструктури як визначальний фактор переходу до збалансованого(сталого)розвитку України //Природно-ресурсний потенціал збалансованого (сталого) розвитку України: Матеріали міжнар. наук-практ. конференції (Київ, 19-20 квітня 2011 р.) у 2 т.- К.:Центр екологічної освіти та інформації, 2011. – Т.1. – С.17-21.

9. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики до 2020 року» від 21 грудня 2010 року N 2818-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. -

Abstract

Rassadnikova S.I.

Theoretical and organizational-methodichni principles es of regional environmental programs wake infrastructure

The theoretical foundations and methodological snap target program approaches as instrumental component of organizational and methodological basis of building an innovative model of environmental infrastructure at the regional level of environmental management. A layout of a typical project midterm regional program development of environmental infrastructure for the formation of a regional system of environmental infrastructure.